

gasnjárgga ja Kárášjoga guovllus 1900-logus. [Pro grádu dutkamuš]. Oulu: Oulu universitehta.

Thörn, H. 1999: *Modernitet, sociologi och sociala rörelser.* Göteborg: Sociologiska institutionen, Göteborgs Universitet.

United Nations General Assembly A/61/L.67

Triumf, R. 2004: *Máttariid máhttut manisbohttiide Duoji árvvut ja daid gaskusteapmi skuvlii. Duoji váldofága.* Guovdageaidnu – Oslo: Sámi allaskuvla – Høgskolen i Oslo Avd. for estetiske fag.

Ihmisoikeustutkimus ja saamelaiset

Timo Koivurova

Johdanto

Saamelaisten ja muiden alkuperäiskansojen yhteiskunnallinen asema on lähtökohtaisesti jännitteisessä suhteessa ihmisoikeuksiin. Saamelaisilla, kuten muilla maailman alkuperäiskansoilla, on jo vuosisatoja ollut niiden oma tapaoikeuteen pohjautuva oikeusjärjestelmänsä. Ihmisoikeudet puolestaan ovat kehittyneet vasta toisen maailmansodan jälkeen kansainvälisesti turvattuina oikeuksina, ja niiden historiallinen taustaideologia on voimakkaasti sidoksissa eurooppalaisten kansojen käsitykseen toimivasta ja oikeudenmukaisesta yhteiskunnasta ja siitä, mikä oikeuden ja oikeusjärjestyksen rooli tässä yhteiskunnassa tulisi olla.¹

Kun ihmisoikeusnormisto alkoi kehittyä erityisesti Yhdistyneissä Kansakunnissa (YK) toisen maailmansodan jälkeen, tämä jännite tuli selvästi esiin. YK:n 1948 Ihmisoikeusjulistus ja muut kansainväliset ihmisoikeusasiakirjat perustuivat ajatukseen, että yhteiskunnat kehittyvät parhaiten, kun kaikkien niiden jäsenten muodollinen ja tosiasiallinen tasa-arvo varmistetaan. Tämä ei jättänyt tilaa vähemmistöryhmien tai alkuperäiskansojen oikeuksien edistämiseksi, joten ihmisoikeusnormisto toimi pääosin yhteiskunnallisena voimana, joka pyrki sulauttamaan alkuperäiskansat ja vähemmistöt yhteiskunnan valtaväestöihin. Toisaalta, kun alkuperäiskansojen liike järjestäytyi ja alkoi aktiivisesti ajaa ihmisoikeuksiaan erityisesti YK:n sisällä, ne saavuttivat nopeassa tahdissa monia tavoitteitaan juuri ihmisoikeusjärjestelmän kautta. Tällä hetkellä alkuperäiskansat itse pitävät ihmisoikeusjärjestelmää hyvin suuressa arvossa, koska se takaa niille monia eri tason oikeuksia ja turvaa ja edistää niiden oikeudellista asemaa suhteessa valtioon, jossa ne asuvat.

Tässä artikkelissa tarkastellaan ensin lyhyesti saamelaisia koskevan ihmisoikeustutkimuksen historiaa ja nykyistä tilannetta Suomessa. Oikeustieteessä saamelaisia koskeva tutkimus voi tapahtua monen eri oikeudenalan näkökulmasta (esimerkiksi valtiosääntöoikeuden tai oikeushistorian²) tai tutkimalla saamelaisten omia oikeuskäsityksiä tai heidän omaa tapaoikeuttaan.³ Nopeimmin kehittyvä oikeustieteellisen tutkimuksen alue saamelaisten näkökulmasta ovat kuitenkin ihmisoikeudet, jotka nykyään takaavat saamelaisille ja muille alkuperäiskansoille oikeuksia niiden asuinvaltioissa. Tärkeää on myös pohtia, onko ihmisoikeustutkimus ylipäättään tärkeä tieteellinen tutkimusala saamelaisten näkökulmasta, ja jos on, niin miten ihmisoikeustutkimus voi edistää muuta saamelaisiin liittyvää tieteellistä tutkimusta.

Tämän jälkeen pohditaan tarkemmin, minkälaiseen tutkimukselliseen paradigmaan ihmisoikeustutkimus sijoittuu oikeustieteen yhtenä osa-alueena. Koska ihmisoikeustutkimus on osa kansainvälisen oikeuden tutkimusta, se jakaa ne haasteet ja mahdollisuudet, joita kansainvälisen oikeuden tutkimus kohtaa. Ihmisoikeustutkimuksen tutkimusmenetelmää havainnollistetaan tarkastelemalla, minkälaisia oikeuksia Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (KP-sopimus)⁴ antaa alkuperäiskansoille. Tämän sopimuksen artiklojen tutkiminen havainnollistaa ihmisoikeustutkimuksen metodia ja sen tutkimuskohteen dynaamisuutta. Esimerkillä pyritään avaamaan muille saamentutkimuksen osa-alueille niitä haasteita ja mahdollisuuksia, joita ihmisoikeustutkimukseen sisältyy.

Ihmisoikeustutkimus ja saamelaiset

Vaikka Suomi on ollut aktiivisesti mukana YK:n ihmisoikeustyössä, ihmisoikeudet nousivat Suomen oikeusjärjestyksessä keskiöön vasta kun Suomi tuli Euroopan ihmisoikeussopimuksen jäseneksi vuonna 1990.⁵ Euroopan ihmisoikeussopimus saatettiin Suomessa voimaan laintasoisena, ja sillä oli kaikista Suomen ratifioimista ihmisoikeussopimuksista voimakkain vaikutus Suomen oikeusjärjestykseen. Tämä johtuu pääasiassa siitä, että sopimusta valvova Euroopan ihmisoi-

keustuomioistuin tekee oikeudellisesti sitovia päätöksiä. Ihmisoikeudet alettiin tämän jälkeen ottaa paljon vakavammin Suomessa, mikä vuorostaan näkyi myös ihmisoikeustutkimuksen aktivoitumisessa.

Tähän samaan ajankohtaan ajoittuu myös vähemmistöjen ja alkuperäiskansojen oikeuksien yleinen arvonnousu kansainvälisessä politiikassa. Erityisesti 1989 ILO:n alkuperäiskansasopimuksen valmistuminen⁶ ja vuoden 1992 YK:n vähemmistöjulistuksen⁷ hyväksyminen viitoittivat tietä näkemykselle, jonka mukaan yhteiskunta on kestävämmällä perustalla, kun vähemmistöjen oikeus erilaisuuteen tunnustetaan.

Nämä molemmat oikeudellisesti merkitykselliset kehityskulut – jotka liittyivät laajemmassa katsannossa kylmän sodan päättymiseen – avasivat tien suomalaiselle vähemmistö- ja alkuperäiskansaoikeustutkimukselle. Suomessa tienraivaajina toimivat Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutin (PYVI)⁸ tutkijat – Lauri Hannikainen, Frank Horn ja Kristian Myntti – jotka kirjoittivat paljon vähemmistö- ja alkuperäiskansojen oikeuksista.⁹ Kristian Myntin väitöskirja vuodelta 1998 ”Minoriteter och urfolks politiska rättigheter: En studie av rätten för små minoriteter och urfolk till politiskt deltagande och självbestämmande”¹⁰ oli ensimmäinen erityisesti alkuperäiskansojen ja vähemmistöjen ihmisoikeuksia käsitellyt väitöskirja Suomessa. Åbo Akademin ihmisoikeusinstituutti otti myös aktiivisen roolin alkuperäiskansoihin liittyvässä oikeudellisessa tutkimuksessa erityisesti silloisen johtajansa Martin Scheininin johdolla.¹¹ Muita selvityksiä ovat Ulla Aikio-Puoskarin raportti ”Saamenkielen ja saamenkielinen opetus Pohjoismaissa sekä raportti saamelaisten kielellisistä ihmisoikeuksista Pohjoismaiden kouluissa” sekä hänen ja Merja Pentikäisen englanninkielinen ”The Language Rights of the Indigenous Sami in Finland – under Domestic and International Law”. Molemmat julkaistiin vuonna 2001.¹²

Alkuperäiskansojen oikeuksiin yleisesti keskittynyt tutkimustoiminta on säilynyt vireänä sekä PYVI:ssä, Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnassa, Åbo Akademin ihmisoikeusinstituutissa ja Turun sekä Helsingin yliopiston oikeustieteellisissä tiedekunnissa. Alkuperäiskansojen ihmisoikeuksien alaan liittyviä väitöskirjatöitä on käynnissä useampikin¹³ ja tutkimus jatkuu edelleen vireänä.¹⁴ PYVI on saanut rahoituksen useampaankin alkuperäiskansojen ja saame-

laisten oikeuksia tutkivaan hankkeeseen, joissa on erityisesti tutkittu alkuperäiskansojen ml. saamelaiden ympäristöllisiä oikeuksia.¹⁵

Pohjoismaisen saamelaissopimusluonnoksen valmistuminen vuonna 2005 lisäsi kiinnostusta tutkia tarkemmin saamelaiden yksilöllisiä ja kollektiivisia ihmisoikeuksia.¹⁶ Ylipäättään mietintö, jossa Pohjoismaisen saamelaissopimusluonnoksen tarvetta perustellaan, käsittää erittäin kattavan selvityksen, mitkä kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja muut instrumentit soveltuvat saamelaisiin ja millä tavalla.¹⁷ Tällä hetkellä Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnan toimesta valmistellaan oppikirjaa saamelaisiin liittyvistä oikeudellisista kysymyksistä.¹⁸

Miten ihmisoikeustutkimus voi edistää muuta saamentutkimusta?

Saamentutkimus määrittänyt nimensä mukaisesti tutkimuskohteen- sa kautta, tieteellisenä tutkimuksena, joka jollain tavoin kohdistuu saamelaisiin. Koska saamelaiset ovat alkuperäiskansoja, jotka artikuloivat vaateensa kollektiivisena ja yksilöllisenä ihmisoikeusasiaina, on erittäin vaikeasti perusteltavissa tutkia saamelaiden oikeudellista, poliittista tai kulttuurista todellisuutta vailla mitään tietämystä ihmisoikeuksista. Koska saamelaiset itse pyrkivät parantamaan sosiaalipoliittista asemaansa ihmisoikeusvaateilla, jotka kohdistuvat muihin paikallisiin toimijoihin, valtioon, kansainvälisiin elimiin ja toimijoihin, on vaikea kuvitella, että saamelaisia tutkivat tieteet voisivat jättää tämän huomiotta. Yksinkertaistaen: ihmisoikeudet ovat tärkeitä kaikelle saamentutkimukselle, koska saamelaiset itse nostavat ne esiin. Lisäksi on huomattava, että saamelaisia koskevat ihmisoikeusinstrumentit, kuten esimerkiksi YK:n vuoden 2007 julistus alkuperäiskansojen oikeuksista¹⁹ (tai Pohjoismaisen saamelaissopimusluonnos, joka jossain vaiheessa etenee neuvotteluvaiheeseen asti), käsittelee kaikkia mahdollisia saamelaisiin liittyviä elämänaloja.

Toisaalta on tärkeä myöntää, että vaikka ihmisoikeustutkimus on välttämätön kaikille saamentutkimuksen osa-alueille, ihmisoikeustutkimus voi harvoin tarjota mitään kiistattomia objektiivisia tutkimustuloksia. Tämä johtuu jo siitä, että ihmisoikeustutkimuksen

pääasiallinen tutkimuskohde – ihmisoikeussopimukset ja niiden yksittäiset artiklat – on ilmaistu kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa hyvin lavealla ja yleisellä kielellä, joten niille on vaikea antaa yksiselitteistä kaikkien toimijoiden hyväksymää sisältöä. Tämä ei tarkoita, että yksittäisen ihmisoikeussopimuksen artikloille voidaan antaa mikä sisältö tahansa. Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuim on oikeuskäytäntönsä kautta täsmentänyt monien Euroopan ihmisoikeussopimuksen artiklojen sisältöä. KP-sopimusta valvova ihmisoikeuskomitea on pystynyt tarkentamaan alkuperäiskansoille tärkeää sopimuksen vähemmistöartiklaa (artikla 27)²⁰ eri toimintamuotojen- sa kautta, kuten jäljempänä osoitetaan. Tietty ihmisoikeussopimukset ja –instrumentit siis omaavat vahvan institutionaalisen valvontamekanismin, joka tuottaa yhteisymmärrystä siitä, mikä tiettyjen ihmisoikeusartiklojen tarkempi sisältö on.

Ihmisoikeuksien luonne yleisinä ja väljinä artikuloitena mahdollistaa helposti niiden käytön mitä erilaisimmissa tilanteissa. Monesti saamelaiset ja muut alkuperäiskansat joutuvat nostamaan ihmisoikeudet esiin siinä vaiheessa, kun voimakkaampi vastapuoli kuten valtio jatkaa/sallii esimerkiksi poronhoidolle haitallisia metsähakkuita vastoin saamelaiden mielipidettä.²¹ Ilman ihmisoikeusriitauttamisen mahdollisuutta alkuperäiskansat joutuisivat ikään kuin ratkaisemaan kiistansa vastapuolen pelisääntöjen ja instituutioiden eli valtion ja sen tuomioistuinlaitoksen kautta. Ihmisoikeudet kansainvälistävät riidan. Kun alkuperäiskansa on käynyt läpi kotimaiset oikeussuojakeinot, sen jäsenet voivat tietyissä tapauksissa nostaa kanteen tai ihmisoikeusvalituksen kansainväliseen tuomioistuimeen tai kvasi-juridiseen elimeen asuinvaltiotaan vastaan.

Toisaalta ihmisoikeuksien huono puoli on se, että ne mahdollistavat hyvin monenlaiset käyttötavat, esimerkiksi riidan käynnistämisen ihmisoikeuksiin vedoten, vaikka itse vaateella ei olisi mitään tukea asianomaisessa ihmisoikeusjärjestelmässä. Ihmisoikeuskieli on mahdollisimman huono ”isäntä” konfliktitilanteissa, koska se voi johtaa konfliktin syvenemiseen. Ihmisoikeuksien kieli on ehdotonta: sinulla joko on ihmisoikeus, ja vastapuolella taas velvollisuus totella tätä toisen oikeutta, tai sitten sinulla ei sitä ole. Se myös johtaa helposti konfliktin syvenemiseen siten, että riidan osapuolten asenteet kovenevat kun he kokevat toisen loukkaavan ihmisoikeuksiaan.

laisten oikeuksia tutkivaan hankkeeseen, joissa on erityisesti tutkittu alkuperäiskansojen ml. saamelaisten ympäristöllisiä oikeuksia.¹⁵

Pohjoismaisen saamelaissopimusluonnoksen valmistuminen vuonna 2005 lisäsi kiinnostusta tutkia tarkemmin saamelaisten yksilöllisiä ja kollektiivisia ihmisoikeuksia.¹⁶ Ylipäätään mietintö, jossa Pohjoismaisen saamelaissopimusluonnoksen tarvetta perustellaan, käsittää erittäin kattavan selvityksen, mitkä kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja muut instrumentit soveltuvat saamelaisiin ja millä tavalla.¹⁷ Tällä hetkellä Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnan toimesta valmistellaan oppikirjaa saamelaisiin liittyvistä oikeudellisista kysymyksistä.¹⁸

Miten ihmisoikeustutkimus voi edistää muuta saamentutkimusta?

Saamentutkimus määrittyy nimensä mukaisesti tutkimuskohteen kautta, tieteellisenä tutkimuksena, joka jollain tavoin kohdistuu saamelaisiin. Koska saamelaiset ovat alkuperäiskansoja, jotka artikuloivat vaateensa kollektiivisena ja yksilöllisenä ihmisoikeusasiana, on erittäin vaikeasti perusteltavissa tutkia saamelaisten oikeudellista, poliittista tai kulttuurista todellisuutta vailla mitään tietämystä ihmisoikeuksista. Koska saamelaiset itse pyrkivät parantamaan sosiaalipoliittista asemaansa ihmisoikeusvaateilla, jotka kohdistuvat muihin paikallisiin toimijoihin, valtioon, kansainvälisiin elimiin ja toimijoihin, on vaikea kuvitella, että saamelaisia tutkivat tieteet voisivat jättää tämän huomiotta. Yksinkertaistaen: ihmisoikeudet ovat tärkeitä kaikelle saamentutkimukselle, koska saamelaiset itse nostavat ne esiin. Lisäksi on huomattava, että saamelaisia koskevat ihmisoikeusinstrumentit, kuten esimerkiksi YK:n vuoden 2007 julistus alkuperäiskansojen oikeuksista¹⁹ (tai Pohjoismaisen saamelaissopimusluonnos, joka jossain vaiheessa etenee neuvotteluvaiheeseen asti), käsittelee kaikkia mahdollisia saamelaisiin liittyviä elämänaloja.

Toisaalta on tärkeä myöntää, että vaikka ihmisoikeustutkimus on välttämätön kaikille saamentutkimuksen osa-alueille, ihmisoikeustutkimus voi harvoin tarjota mitään kiistattomia objektiivisia tutkimustuloksia. Tämä johtuu jo siitä, että ihmisoikeustutkimuksen

pääasiallinen tutkimuskohde – ihmisoikeussopimukset ja niiden yksittäiset artikkelit – on ilmaistu kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa hyvin lavealla ja yleisellä kielellä, joten niille on vaikea antaa yksiselitteistä kaikkien toimijoiden hyväksymää sisältöä. Tämä ei tarkoita, että yksittäisen ihmisoikeussopimuksen artikloille voidaan antaa mikä sisältö tahansa. Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on oikeuskäytäntönsä kautta täsmentänyt monien Euroopan ihmisoikeussopimuksen artiklojen sisältöä. KP-sopimusta valvova ihmisoikeuskomitea on pystynyt tarkentamaan alkuperäiskansoille tärkeää sopimuksen vähemmistöartikkelia (artikla 27)²⁰ eri toimintamuotojen kautta, kuten jäljempänä osoitetaan. Tietty ihmisoikeussopimukset ja –instrumentit siis omaavat vahvan institutionaalisen valvontamekanismin, joka tuottaa yhteisymmärrystä siitä, mikä tiettyjen ihmisoikeusartiklojen tarkempi sisältö on.

Ihmisoikeuksien luonne yleisinä ja väljinä artikuloitena mahdollistaa helposti niiden käytön mitä erilaisimmissa tilanteissa. Monesti saamelaiset ja muut alkuperäiskansat joutuvat nostamaan ihmisoikeudet esiin siinä vaiheessa, kun voimakkaampi vastapuoli kuten valtio jatkaa/sallii esimerkiksi poronhoidolle haitallisia metsähakkuita vastoin saamelaisten mielipidettä.²¹ Ilman ihmisoikeusriittauttamisen mahdollisuutta alkuperäiskansat joutuisivat ikään kuin ratkaisemaan kiistansa vastapuolen pelisääntöjen ja instituutioiden eli valtion ja sen tuomioistuinlaitoksen kautta. Ihmisoikeudet kansainvälistävät riidan. Kun alkuperäiskansa on käynyt läpi kotimaiset oikeussuojakeinot, sen jäsenet voivat tietyissä tapauksissa nostaa kanteen tai ihmisoikeusvalituksen kansainväliseen tuomioistuimeen tai kvasi-juridiseen elimeen asuinvaltiotaan vastaan.

Toisaalta ihmisoikeuksien huono puoli on se, että ne mahdollistavat hyvin monenlaiset käyttötavat, esimerkiksi riidan käynnistämisen ihmisoikeuksiin vedoten, vaikka itse vaateella ei olisi mitään tukea asianomaisessa ihmisoikeusjärjestelmässä. Ihmisoikeuskieli on mahdollisimman huono ”isäntä” konfliktitilanteissa, koska se voi johtaa konfliktin syvenemiseen. Ihmisoikeuksien kieli on ehdotonta: sinulla joko on ihmisoikeus, ja vastapuolella taas velvollisuus totella tätä toisen oikeutta, tai sitten sinulla ei sitä ole. Se myös johtaa helposti konfliktin syvenemiseen siten, että riidan osapuolten asenteet kovenevat kun he kokevat toisen loukkaavan ihmisoikeuksiaan.

Ihmisoikeustutkimuksen tärkeys saamentutkimukselle – näkökulmia

Saamentutkimuksen pitäisi pystyä tunnistamaan ihmisoikeuksien tärkeys. Ihmisoikeustutkimuksen haasteena on välittää saamentutkimukselle se äärimmäisen keskeinen merkitys, joka ihmisoikeuksilla ja ihmisoikeustutkimuksella tulisi olla kaikelle saamentutkimukselle. Ihmisoikeuksien eristäminen laajemmasta yhteiskunnallisesta todellisuudesta joksikin, jota käsitellään tuomioistuinlaitoksessa tai ylipäänsäkin oikeudellisissa menettelyissä, sulkee pois ehkä keskeisimmät vaikutukset, joita ihmisoikeuksilla on: niiden vaikutukset saamelaisen kulttuurin jatkuvasti rakentuvaan itseymmärrykseen, jota nykyään tuotetaan voimakkaasti juuri ihmisoikeuksien kautta. Tämä on ollut luonnollinen kehityskulku. Saamelaiset eivät ole kokeneet saavansa poliittisia vaateita läpi niillä pelisäännöillä, joita kansalliset valtiot ovat luoneet, joten he ovat kansainvälistäneet poliittiset vaateensa ihmisoikeuksien kautta.

Toisaalta ihmisoikeustutkimuksen pitäisi pystyä välittämään muille saamentutkimuksen osa-alueille ihmisoikeuksien kompleksisuus osana laajempia oikeudellisia kokonaisuuksia. Saamentutkimus on ehkä tunnistanut sen tärkeyden pintatasolla – ovathan ihmisoikeusvaateet arkipäivää saamelaisille – mutta eivät syvemmällä tasolla. Ihmisoikeustutkimuksen anti saamentutkimukselle olisikin syvemmän tason ymmärryksen välittäminen siitä, mitä ihmisoikeudet ovat, eli miten ihmisoikeustutkijat näkevät ihmisoikeudet jakamattomina, universaaleina ja toisistaan riippuvaisina niin, että yhtä ihmisoikeutta ei voi tarkastella erillään toisista oikeuksista. Tällä tavalla myös alkuperäiskansojen esiinnostamat ihmisoikeudet asettuvat laajempaan normikokonaisuuteen, joka edesauttaa näkemään ihmisoikeusvaateiden rajat – myös alkuperäiskansojen oikeuksien rajat.

Ihmisoikeudet asettuvat vieläkin laajempaan kontekstiin eli siihen, että ihmisoikeudet ovat vain yksi osa kansainvälistä oikeutta, joka pääasiassa on edelleen valtiovetoinen oikeusjärjestys. Tämäkin auttaa asettamaan alkuperäiskansojen ihmisoikeusvaateet realistisempaan kontekstiin. Kollektiivinen ihmisoikeus, alkuperäiskansojen perusteltu vaade itsemääräämisoikeudesta, joutuu väistämättä kohtaamaan kansainvälisen oikeuden periaatteet (kuten valtion alueellisen kos-

kemattomuuden ja poliittisen yhtenäisyyden), jotka rajoittavat alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeuden kehitystä täysimittaisena oikeutena, mutta mahdollistavat ehkä pidemmällä aikavälillä rajoitetun itsemääräämisoikeuden olemassa olevien valtioiden sisällä.

Ihmisoikeusnäkökulman välittämä kompleksisuus tulee ehkä selvemmin esille maanomistus- ja maankäyttöoikeuksista puhuttaessa. Kansainvälisen työjärjestön vuoden 1989 sopimus velvoittaa valtiot identifioimaan alkuperäiskansan kollektiiviset maanomistus- ja maankäyttöoikeudet perinteisesti asuttamille alueille, ja tunnustamaan ne.²² Tämä tuo esiin monenlaisia ongelmia. Eri maissa maanomistus- ja maankäyttöoikeudet ovat määräytyneet erilaisten historiallisten prosessien kautta, ja ne nauttivat voimakasta suojaa voimassaolevassa oikeusjärjestyksessä. Ei ole helppoa ratkaista alkuperäiskansojen omistusoikeutta perinteisiin maa-alueisiin kansainvälisellä ihmisoikeussopimuksella, joka periaatteessa neuvoteltiin yleismaailmalliseksi. Lisäksi erilaiset kansainväliset sopimukset saattavat ohjata eri suuntiin. ILO:n vuoden 1989 sopimus rakentuu ajatukselle, että alkuperäiskansoilla on maanomistus- ja maankäyttöoikeuksia tietyillä heidän perinteisesti asuttamillaan alueilla, ja että nämä oikeudet ovat kollektiivisia. Mutta näinhän ei nykyään aina ole. Saamelaisten omaksuessa enenevässä määrin vaikutteita valtakulttuureista, jotka perustuvat yksilöllistettyyn omistusoikeuteen, on vaikeampi ylläpitää kollektiivisia oikeuksia. Tämä tiivistyy kysymykseen, miten pitkälle yksittäinen saamalainen saa määrätä omaisuudestaan, jos oletetaan, että omistusoikeus on kollektiivinen eli viime kädessä ryhmän päätösvallan hallussa. Esimerkiksi Pohjoismaisessa saamelaissopimusluonnoksessa – erona ILO:n 1989 alkuperäiskansasopimukseen – onkin varattu tilaa sekä yksilölliselle että kollektiiviselle maanomistus- ja maankäyttöoikeuksille.²³

Ihmisoikeuksien syvälinen ymmärtäminen antaa kaikille saamentutkimuksen aloille laajemman näkökulman; ovathan ihmisoikeudet universaaleja, jakamattomia, luovuttamattomia ja keskinäisriippuvaisia. Koska alkuperäiskansojen oikeudet ovat osa ihmisoikeuksia, ne sijoittuvat osaksi tätä universaalia tutkimuksellista näkökulmaa ja voivat avata muille saamentutkimuksen aloille uusia tulkintahorisontteja. Vaikka kansainvälisessä oikeudessa ei olekaan täydellistä yhteisymmärrystä siitä, mikä ryhmä on alkuperäiskansa, monis-

ta alkuperäiskansamääritelmän osa-alueista on suuri yksimielisyys.²⁴ Saamelaiset linkittyvät ihmisoikeuksien kautta 200–400 miljoonan ihmisen alkuperäiskansayhteisöön, joka on entistä tietoisempi oikeuksistaan ja nykyään edistää niitä yhteisönä. Globalisaatio on siis totta myös muualla kuin talouden alalla. Tietyn alkuperäiskansan oikeudellinen voitto toisella puolella maailmaa saattaa hyvinkin edistää myös saamelaisten oikeuksia, jos tämä voitto vaikuttaa alkuperäiskansojen ihmisoikeuksien kehittymiseen. Toisaalta esimerkiksi jo pelkkä Pohjoismaisen saamelaissopimusluonnoksen aikaansaaminen on inspiroinut pohdiskeluihin eri puolilla maailmaa, miten transnationaalisten alkuperäiskansojen oikeuksia tulisi edistää. Paljon huomiota on saanut sopimusluonnoksen malli siitä, millä tavoin transnationaaliset alkuperäiskansat voisivat tosiallisesti, vaikeivät muodollisesti, olla sopimusosapuolen asemassa valtiosopimuksessa.

Saamentutkimuksen tietyille tieteenaloille tärkeää olisi havaita se, miten ihmisoikeudet jäsentävät todellisuuden ja ohjaavat ajattelumme tiettyihin ”uomiin”, täten muuntaen samalla sosiaalisesti koko ajan tuotettua todellisuutta. Hyvä esimerkki on jälleen KP-sopimuksen artikla 27, joka suojaa vain perinteisiä alkuperäiskansojen harjoittamia elinkeinoja, ei uusia. Ihmisoikeuskomitea on joutunut monen yksilövalituksen (ja monesti itse asiassa juuri saamelaisen tekemän) käsittelyn kautta tarkentamaan mitä vähemmistökulttuurin suojelu tarkoittaa alkuperäiskansoille. Yksilövalitukset ovat liittyneet valtion hyväksymään taloudelliseen toimintaan, joka alkuperäiskansojen mielestä on uhannut niiden perinteistä elinkeinoä. Tämän ihmisoikeuskomitea on hyväksynyt. Se on katsonut, että juuri alkuperäiskansojen perinteisesti harjoittamat elinkeinot ovat niin keskeinen osa niiden kulttuuria, että näiden elinkeinojen oikeudellinen suoja on keskeinen tapa, jolla artikla 27 voi edesauttaa näiden kulttuurien suojelemista. Ihmisoikeuskomitea on hyväksynyt myös alkuperäiskansan harjoittaman elinkeinon perinteiseksi, vaikka sitä tehdään modernin teknologian avulla (kuten poronhoitoa monkijöillä ja moottorikelkoilla). Mutta jos elinkeino ei ole perinteinen tietyille alkuperäiskansalle, artikla 27 ei sitä suojaa, koska se ei komitean mukaan ole olennainen osa alkuperäiskansan kollektiivista kulttuuria. Tämä on saattanut johtaa ylikorostettuun perinteisten saamelaiselinkeinojen suosimiseen ja myös stereotyyppiseen kuvaan siitä, mi-

tä saamelaisuus on. Toisaalta, ihmisoikeuskomitea on muuttamassa linjaansa niin, että alkuperäiskansoilla on itsemääräämisoikeus luonnonvarojensa käytössä. Esimerkiksi öljynporaus alkuperäiskansojen perinteisillä mailla voisi näin olla täysin oikeutettua, jos vain alkuperäiskansojen edustuksellinen elin niin päättäisi.

Ihmisoikeustutkimus osana oikeustieteen tutkimusta

Ihmisoikeustutkimus alkoi kehittyä oikeustieteen tutkimusalaksi vähin erin toisen maailmansodan jälkeen. Tämä johtui lähinnä siitä, että normatiivinen todellisuus muuttui. Erityisesti YK:n vuoden 1948 ihmisoikeusjulistus, jonka sisältö muunnettiin oikeudellisesti sitovaksi hyväksymällä kaksi yleismaailmallista ihmisoikeussopimusta vuonna 1966, lisäsi kiinnostusta ihmisoikeustutkimukseen.²⁵

Ihmisoikeustutkimus on osa oikeustieteen tutkimusta. Oikeustieteen valtaviiran tutkimus on oikeusdogmatiikkaa, jossa tutkimuskohteena on oikeudellisten normien alati muuttuva kokonaisuus eli oikeusjärjestelmä. Voimassa olevista oikeusnormeista ja oikeusjärjestelmästä kokonaisuudessaan saadaan tietoa kussakin järjestelmässä määriteltävän oikeuslähteopin sääntöjen mukaan. Oikeuslähteoppi kertoo, mikä on kunkin oikeuslähteen (esim. lain tai tuomioistuimen tuomion) funktio ja niiden keskinäinen hierarkia (valtiosääntö on hierarkkisesti korkeammalla kuin tavallinen laki, jne.). Tavoitteena tai tiedonintressinä on yleensä voimassaolevan oikeuden systematisoiminen tai sen sisällön selvittäminen tulkitsemalla normilauseita. Voimassaolevan oikeuden systematisoinnin tarve perustuu siihen, että oikeusjärjestelmä on alituisessa muutoksen tilassa, ja täten se mahdollistaa uusia tapoja jäsentää oikeusnormien alakokonaisuuksia. Yksittäisten kansainvälisten sopimusten tai lakitekstien sisällön selvittämisen tähtää siihen, että tutkija voi tulkintasääntöjen pohjalta selvittää, mikä on paras tai parhaiten puolustettavissa oleva tulkintasisältö kyseisille normilauseille.

Koska ihmisoikeustutkimus on osa kansainvälisen oikeuden tutkimusta, se jakaa tämän oikeuden alan erityiset haasteet ja mahdollisuudet. Kansainvälinen oikeus on määritelmänomaisesti valtioiden

välistä oikeutta, joskin sen sääntelyala ja toimijat ovat lisääntyneet voimakkaasti. Kansainvälisen oikeuden erityisenä haasteena on, että kansainvälistä oikeutta tuottavat samat toimijat, joiden oletetaan myös ne täytäntöönpanevan, valtiot. Kansainvälisessä oikeudessa ei ole keskitettyjä elimiä, joissa oikeusnormeja säädetään (parlamentti) tai hallinnoidaan ja valvotaan (hallitus ja ylipäänsä julkinen valta); ei ole olemassa myöskään tuomioistuinlaitosta, johon riidan osapuolet voisivat automaattisesti juttunsa viedä.

Ihmisoikeustutkimus on itse asiassa hyvä esimerkki sellaisen säännösten kehittämisestä kansainvälisen oikeuden piirissä, joka haastaa sen perustan ytimiä myöten. Kun perinteisessä kansainvälisessä oikeudessa valtiot ovat toimijoita, ihmisoikeusnormisto ohjaa huomion valtioiden takana oleviin yksilöihin, ryhmiin, jopa ihmiskuntaan kokonaisuudessaan. Tämä luo jännitteen kansainvälisen oikeuden perusteiden ja ihmisoikeusnormiston välille, joka on tutkimuksellisesti mielenkiintoinen, ja jota havainnollistetaan seuraavassa luvussa.

Esimerkki: Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimussopimus

Osana oikeustieteen tutkimusta, myös ihmisoikeustutkimus pyrkii selvittämään voimassaolevan oikeuden sisältöä oikeuslähdeopin sääntöjen pohjalta. Keskiössä on esimerkiksi kansainvälisen ihmisoikeussopimuksen artiklojen normilauseiden tutkiminen niin, että tutkija voi väittää, että hänen tulkintansa on paras tai parhaiten puolustettavissa oleva tulkintasuositus kyseiselle normilauseelle. Koska ihmisoikeusnormisto on kehittynyt niin nopeasti, ihmisoikeussopimusten väljästi ilmaistut artiklat ovat monesti varsin nopean ja dynaamisen kehityksen kohteena.

Hyvä esimerkki tästä on vuonna 1966 hyväksytty, ja vuonna 1976 voimaan astunut KP-sopimus. Sopimusta valvomaan perustettiin ihmisoikeuskomitea, joka toimintansa alkuvaiheessa jäseni alkuperäiskansat KP-sopimuksen artiklan 27 mukaisiksi vähemmistöiksi. Artikla 27 kuuluu:

Niissä valtioissa, joissa on kansallisia, uskonnollisia tai kielellisiä vähemmistöjä, tällaisiin vähemmistöihin kuuluvilta henkilöiltä ei saa kieltää oikeutta yhdessä muiden ryhmänsä jäsenten kanssa nauttia omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään.

Kun lähdemme tulkitsemaan tätä artiklaa, on pidettävä mielessä, että se neuvoteltiin aikana, jolloin vähemmistöjen oikeuksia ei juuri kansainvälisesti pyritty suojelemaan. Ajan henki oli, että yhteiskunnat kehittivät parhaiten, kun niiden jäsenten muodollinen ja tosiasiallinen tasa-arvo varmistettiin, viime kädessä ihmisoikeussopimuksin.

Miten sitten artiklaa 27 tulisi tulkita? Keskeistä on, että kaikkia kansainvälisiä kirjallisia sopimuksia valtioiden välillä tulkitaan Wienin valtiosopimusoikeutta koskevan yleissopimuksen pohjalta,²⁶ joka sisältää yleisiä sääntöjä siitä, miten sopimusta pitää tulkita. Näiden itsessään monitulkintaisten sääntöjen²⁷ perustalta on vaikea antaa selvää tulkintasuositusta sille, miten tämä väljästi ilmaistu artikla 27 tulisi ymmärtää.

Lähtökohtana voidaan sanoa, että artikla 27 on ilmaistu hyvin varovasti. Siinä asetetaan sopimusvaltioille velvoite olla puuttumatta (ei saa kieltää) kulttuuristen, uskonnollisten tai kielivähemmistöjen oikeuksiin. Siinä ei todellakaan veloiteta KP-sopimuksen osapuolivaltioita aktiivisesti edistämään vähemmistöjen mahdollisuutta esimerkiksi käyttää omaa kieltään (esimerkiksi perustaa valtion avustuksella vähemmistöjen omia kouluja). Artiklassa ei myöskään mainita alkuperäiskansoja, johtuen jo siitä, että ryhmät, joita nykyään kutsumme alkuperäiskansoiksi, koettiin 1960-luvulla kulttuurisiksi tai etnisiksi vähemmistöiksi.

Ketkä tai mikä elin sitten voi antaa tälle artiklalle tarkemman sisällön? Koska valtiot solmivat yleissopimuksen, niille itselleen jää tulkintavalta siihen, miten ne ymmärtävät tietyn sopimuksen artiklat. Tätä ei ole koettu hyvänä ratkaisuna ihmisoikeussopimusten suhteen; suojaavathan näiden sopimusten oikeudet yleensä yksityisiä kansalaisia juuri heidän valtiotaan vastaan. Tämän takia valtiot ovat ihmisoikeussopimuksia neuvotellessaan perustaneet samalla riippumattomia asiantuntijaelimiä valvomaan, noudattavatko valtiot ihmisoikeusvelvoitteitaan vai eivät.

KP-sopimusta valvomaan perustettiin ihmisoikeuskomitea (Human Rights Committee), joka koostuu 18:sta riippumattomasta asiantuntijajäsenestä.²⁸ Komitea täsmentää laeasti ilmaistujen KP-sopimuksen artiklojen sisältöä ja soveltamisalaa monin eri tavoin: antamalla huomioita (concluding observations) valtioiden määraaikaisraporteista; ratkaisemalla yksilövalitusten pohjalta (individual communications) ihmisoikeusvalituksia jäsenvaltioita vastaan; antamalla yleisiä tulkintasuosituksia (General Comment) miten KP-sopimuksen artikloja tulee tulkita. Ihmisoikeuskomitea voi siis toimintamuotojensa pohjalta sopeuttaa KP-sopimuksen yksittäisten artiklojen sisältöä muuttuviin olosuhteisiin.

Ihmisoikeuskomitea antoi vuonna 1994 yleisen tulkintasuosituksensa artiklasta 27. Se totesi muun muassa, että vaikka artikla 27 on ilmaistu "heikosti", se edellyttää valtioilta aktiivisia toimia vähemmistöjen oikeuksien suojelemiseksi. Valtio on velvollinen suojaamaan vähemmistöjen oikeuksia valtionhallinnon toimia kohtaan mutta myös varmistamaan, etteivät muut osapuolet loukkaa vähemmistöjen oikeuksia. Ihmisoikeuskomitea linjaa myös, että vaikka artiklan 27 oikeudet on ilmaistu yksilöoikeuksina, näiden oikeuksien toteutuminen edellyttää vähemmistön mahdollisuutta ylipäänsä harjoittaa ja ylläpitää kulttuuriaan, uskontoaan tai kieltään. Tämän takia valtioilta voidaan myös edellyttää esimerkiksi kulttuurisen identiteetin aktiivista tukemista.²⁹

Samassa tulkintasuosituksessa ihmisoikeuskomitea nosti esiin myös alkuperäiskansat "poikkeavana" vähemmistöryhmänä. Alkuperäiskansojen perinteisten alueiden ja niiden luonnonvarojen hallinta ovat ihmisoikeuskomitea mukaan osa alkuperäiskansojen kulttuuria, jota artikla 27 suojaa. Ihmiskomitean mukaan nämä maa-oikeudet ovat kuitenkin sopusoinnussa valtioiden täysivaltaisuuden ja alueellisen koskemattomuuden kanssa. Komitea edellyttää valtioita aktiivisia (positiivisia) toimia alkuperäiskansojen perinteisten elinkeinojen suojaamiseksi, erityisesti heidän tehokasta osallistumistaan näitä elinkeinoja koskevaan päätöksentekoon.³⁰

Ihmisoikeuskomitea nosti siis alkuperäiskansat esiin erityisenä vähemmistönä. Tämä ei sikäli ole yllättävää, että Kansainvälisessä työjärjestössä ILO:ssa oli hyväksytty 1989 kansainvälinen sopimus alku-

peräiskansojen oikeuksista. Lisäksi YK:n alkuperäisväestöjen työryhmä (working-Group on Indigenous Populations, WGIP) oli saanut vuonna 1993 valmiiksi luonnoksen YK:n julistukseksi niiden oikeuksista. Alkuperäiskansojen erityinen oikeudellinen asema oli siis alkanut kehittyä, ja se suodattui myös ihmisoikeuskomitean tulkintasuositukseen. Alkuperäiskansat identifioitiin tulkintasuosituksessa erityisinä vähemmistöinä, joiden oikeuksien suojeleminen saattoi olla konfliktissa valtion alueellisen koskemattomuuden ja poliittisen yhtenäisyyden kanssa; vaatihan alkuperäiskansojen kulttuurin suojeleminen tietyn alueen ja sen luonnonvarojen ainakin tietynlaista hallintaa. Tämä oli noussut ihmisoikeuskomiteassa esiin jo yksilövalitusten kautta, kun Lubicon Lake Band -niminen alkuperäiskansa valitti, ettei Kanada kunnioita sen itsemääräämisoikeutta perinteisillä alueillaan.³¹

Vielä vuoden 1994 yleisessä tulkintasuosituksessa ihmisoikeuskomitea katsoi, että alkuperäiskansat ovat oikeudellisesti vähemmistöryhmä artiklan 27 tarkoittamassa mielessä. Kuitenkin vuonna 1999 komitea alkoi varovasti muuttaa linjaansa. Kolmesakin huomiossa maaraporttiin – Norjan³², Kanadan³³ ja Meksikon³⁴ – komitea totesi, että koska valtio itse katsoi, että maassa asuvat alkuperäiskansa(t) ovat kansoja, niin niiden tuli raportoida alkuperäiskansoista artiklan 1 perusteella. KP- ja TSS-sopimuksen yhteinen artikla 1 on todella kunnianhimoinen siinä, minkälaisia oikeuksia se kansoille antaa:

1. Kaikilla kansoilla on itsemääräämisoikeus. Tämän oikeuden nojalla ne määräävät vapaasti poliittisen asennoitumisensa ja harjoittavat vapaasti taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten olojensa kehittämistä.
2. Kansat voivat vapaasti käyttää luonnonrikkauksiaan ja -varojaan omiin tarkoituksiinsa, mikäli se ei vahingoita yhteisen edun periaatteelle perustuvan kansainvälisen taloudellisen yhteistyön ja kansainvälisen oikeuden velvoituksia. Missään tapauksessa ei kansalta saa riistää sen omia elinehtoja.
3. Kaikkien tämän yleissopimuksen sopimusvaltioiden, mukaan lukien ne valtiot, jotka ovat vastuussa itsemääräämisoikeutta vailla olevien alueiden ja huoltohallintoalueiden hallinnosta, tulee edistää itsemääräämisoikeuden toteuttamista ja kunnioittaa tätä oikeutta Yhdistyneiden Kansakuntien peruskirjan määräysten mukaisesti.

Samana vuonna ihmisoikeuskomitea ratkaisi yksilövalituksen, jossa se totesi, että artikla 1 on tärkeä tulkinnallinen apuväline tulkittaessa muita sopimuksen artikloja, eritoten artiklaa 27.³⁵ Tämän varovaisen alun jälkeen ihmisoikeuskomitea otti asiaan kantaa jo rohkeammin huomioissaan Australialle³⁶ ja on sen jälkeen lähtenyt siitä, että selvästi alkuperäiskansoiksi katsotut ryhmät ovat artiklojen 1 ja 27 tarkoittamia kansoja ja vähemmistöjä.³⁷ Vaikka tämä onkin selvä linjanmuutos ihmisoikeuskomiteassa, johon myös TSS-komitea on yhtynyt, on liian aikaista todeta, että artiklan 1 takaamat kollektiiviset ihmisoikeudet kuuluvat kaikille alkuperäiskansoille. Tämä on vielä varsin tuore linjanmuutos, eikä komitea ole tehnyt siitä edes yleistä tulkintasuositusta.

On kuitenkin huomioitava, että ihmisoikeuskomitea tarkastelee alkuperäiskansojen oikeuksia siten, että se lukee KP-sopimusta kokonaisuutena, ei pelkästään yksittäisten artiklojen kautta.³⁸ Alkuperäiskansojen oikeudet nähdään komiteassa pääasiassa sekä artiklan 1 alaisina kansojen oikeuksina, että artiklan 27 mukaisina vähemmistöjen oikeuksina. Tämä tuli hyvin esiin Apirana Mahuika tapauksessa, jossa Maorien enemmistö teki sopimuksen Uuden-Seelannin valtion kanssa heidän perinteisen elinkeinonsa – kalastuksen – harjoittamisesta moderneilla kalastustroolareilla. Tämä oli liikaa tietyille maori-ryhmille, jotka vetosivat ihmisoikeuskomiteaan, että niiden tuli saada vähemmistönä (vähemmistössä) suojaa enemmistöä vastaan, ja jatkaa perinteisen kalastuksen harjoittamista. Ihmisoikeuskomitea joutui täten ensi kertaa tutkimaan alkuperäiskansan itsemääräämisoikeutta yksilövalituksessa, koska vähemmistöön jääneet ryhmät maoreista vetosivat vähemmistösuojansa. Ihmisoikeuskomitea ei voi tutkia kuin yksilöiden valituksia, joten yksilövalitusmenettelyssä ei voida vedota kansan itsemääräämisoikeuden loukkaukseen. Mutta tässä tapauksessa se oli pakotettu ottamaan asiaan kantaa, ja komitea totesi, että artiklaa 27 tulee tulkita muun muassa artiklan 1 valossa. Tämä johti komitean lopputulemaan, että sopimus, joka maoreiden enemmistö oli tehnyt Uuden-Seelannin kanssa oli pätevä. Komitea joutui siis punnitsemaan maoreiden enemmistön itsemääräämisoikeutta harjoittaa perinteistä elinkeinoaan modernilla tavalla suhteessa maorivähemmistön tarpeeseen jatkaa kalastusta perinteiseen tapaan.

Tärkeää on myös ymmärtää, että artiklaa 1 kansojen itsemääräämisoikeudesta ei voida lukea pelkästään KP-sopimuksen kontekstissa. Kansojen itsemääräämisoikeus on yleisen kansainvälisen oikeuden periaate, jolle on aikojen saatossa määrittynyt tietty sisältö. YK:n alkuperäiskansaoikeuksien neuvotteluprosessissa valtiot ja alkuperäiskansat hioivat näkemyksiään alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeuden sisällöstä yli 20:n vuoden ajan. Neuvotteluisa valtiot tekivätkin selväksi, että itsemääräämisoikeus voi tarkoittaa vain alkuperäiskansojen autonomiaa tai itsehallintoa niiden sisäisissä ja paikallisissa asioissa, eikä itsemääräämisoikeus oikeuta irtautumiseen emovaltiosta. Tämä poliittinen tavoitetaso alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeuden sisällöstä näyttäisi olevan hyvin linjassa ihmisoikeusmiteden uuden linjan kanssa, jossa kutakin alkuperäiskansaa tarkastellaan sekä kansana että vähemmistönä artiklojen 1 ja 27 kautta. Pohjoismainen saamelaisopimusluonnoskin rakentaa tämän globaalisti saavutetun kompromissin varaan kysymyksen alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeuden sisällöstä.³⁹

Johtopäätöksiä KP-sopimuksen tulkinnasta

Jotta ihmisoikeustutkimus voisi siis tuottaa tietoa voimassaolevan oikeuden sisällöstä – tässä tapauksessa KP-sopimuksesta – sen on siis koko ajan oltava valmis kyseenalaistamaan vallitseva tulkinta ja tätä kautta tuottamaan relevanttia tietoa. Mutta ihmisoikeustutkijan on tunnettava myös koko normatiivinen kehityskulku, johon muuttuva tulkinta sopimuksen yksittäisestä artiklasta ja koko sopimuksesta perustuu. Koska ihmisoikeusjärjestelmä on vain yksi kansainvälisen oikeuden alakokonaisuuksista, ihmisoikeustutkijan on myös tunnettava, ei pelkästään ihmisoikeusnormiston kehitys, vaan myös kansainvälisen oikeuden kehitys. Tämä on sikäli vaativampi tehtävä, että ihmisoikeustutkija joutuu kyseenalaistamaan esimerkiksi ihmisoikeuskomitean tekemät tulkinnat siitä, miten KP-sopimusta tulee tulkita. On muistettava, että ihmisoikeuskomitea koostuu 18:sta jäsenestä, jotka valitaan KP-sopimuksen 28 artiklan mukaan henkilöistä, jotka ovat ihmisoikeusasiantuntijoita; heidät myös valitaan toimimaan henkilökohtaisessa ominaisuudessaan. Tämä on omiaan

luomaan instituution, joka tulkitsee kansainvälistä sopimusta ihmis-oikeusmyönteisesti; ovathan komitean jäsenet ihmisoikeusasiantuntijoita – alan, joka kyseenalaistaa monia yleisen kansainvälisen oikeuden perusteita.⁴⁰ Esimerkiksi ihmisoikeuskomitean tuore linjaus, että alkuperäiskansat ovat kansoja artiklan 1 tarkoittamassa mielessä on mielenkiintoinen avaus, mutta monille valtioille vielä liian pitkälle menevä johtopäätös.

Toisaalta kansainvälisen oikeuden kehityksen tunteminen on välttämätöntä ihmisoikeustutkijalle, koska ihmisoikeusjärjestelmä on pieni osa kansainvälistä oikeutta eikä päinvastoin. Jos tutkija ei osaa jäsentää, mitkä periaatteet ovat kansainvälisen oikeuden perustavaa laatua olevia periaatteita, jotka ovat kehittyneet vuosisatojen kuluessa, hänen on vaikea ymmärtää, miksi tämä valtiosuvereniteettiin perustuva järjestelmä ei muutukaan huolimatta ihmisoikeustutkijoiden saavuttamasta yhteisymmärryksestä. Pitkä neuvotteluprosessi, jonka tuloksena YK:n yleiskokous hyväksyi YK:n julistuksen alkuperäiskansojen oikeuksista havainnollistaa tätä hyvin. Alkuperäiskansat pitivät pitkään kiinni ajatuksesta, että niillä on kansoina täysi itsemääräämisoikeus, joka oli yksi syy siihen, että neuvotteluprosessi kesti niin kauan.⁴¹ Vasta kun alkuperäiskansat olivat valmiita myöntämään, etteivät valtiot hyväksy näin radikaalia haastetta kansainvälisen oikeuden ylläpitämälle valtiokeskeiselle järjestelmälle, kompromissin mahdollisuus astui esiin. Lopullisessa versiossa alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeus rajoitettiin niin, että se ei oikeuta valtion alueellisen koskemattomuuden tai poliittisen yhtenäisyyden haastamista esimerkiksi irtautumisen kautta, vaan rajoittuu alkuperäiskansan autonomiaan tai itsehallintoon sisäisissä ja paikallisissa asioissa. Ja tämänkin laajuisen itsemääräämisoikeuden muuntuminen kansainvälisen oikeuden takaamaksi oikeudeksi kaikille alkuperäiskansoille on pidemmän kehitysprosessin tulos, koska YK:n julistus on nimenomaisesti ei-oikeudellisesti sitova.

Toinen tärkeä oikeustieteen – myös siis ihmisoikeustutkimuksen – tehtävä on tutkia oikeusjärjestyksen koko ajan muuttuvaa todellisuutta niin, että voidaan tunnistaa yleistettäviä aineksia tästä lainsäätäjän, tuomioistuinten jne. toiminnasta aiheutuvista monenlaisista normatiivisista signaaleista. Vain oikeustieteilijällä on aikaa tällaiseen työhön, joka pitää sisällään esimerkiksi uusien oikeudellisten katego-

rioiden kehittämisen, joilla voidaan perustellusti järjestää oikeusnormit kokonaisuuksiksi, jotka vastaavat paremmin muuttunutta todellisuutta; tai identifioimalla eri oikeusalojen sisällä tai jopa koko oikeusjärjestyksessä tapahtuvia muutoksia, jotka voidaan kiteyttää periaatteiksi tai yleisiksi opeiksi.

Johtopäätöksiä ja suosituksia

Ihmisoikeustutkimus on siis epäilemättä tärkeä osa saamentutkimusta, joka läpäisee lähestulkoon kaiken saamentutkimuksen. Saamelaiset ja muut alkuperäiskansat ovat käyttäneet ihmisoikeuksia oikeustaistelunsa välineenä jo pitkään. Tämä on sinänsä ymmärrettävää. Jos valtiossa vähemmistönä oleva ryhmä pyrkii parantamaan ryhmä-oikeuksiaan, voi olla vaikeaa parantaa niitä kansallisen poliittisen ja oikeudellisen järjestelmän kautta, koska demokratioissa enemmistö päättää politiikan linjasta. Tämän takia mahdollisuus vedota kansainvälisesti turvattuihin ihmisoikeuksiin on houkutteleva, koska ryhmä voi väittää emovaltion rikkovan ihmisoikeuksia, mikä puolestaan heikentää valtion mainetta kansainvälisessä yhteisössä.

Ihmisoikeusstrategialla alkuperäiskansoilla on mahdollisuus vaikuttaa päätöksenteon tasoihin, jotka monesti enenevässä määrin vaikuttavat myös niiden tulevaisuuteen. Hyvä esimerkki tästä oli Inuittien kansainvälisen kattojärjestön ICC:n ihmisoikeusvalitus Yhdysvaltoja vastaan, johtuen Yhdysvaltojen ilmastopolitiikasta. Inuitit väittivät valituksessaan Yhdysvaltain (silloin) suurimpana kasvihuonekaasupäästäjänä olevan keskeinen syyppä ilmastonmuutokseen, joka on aiheuttanut jo niin dramaattisia muutoksia inuittien arktisilla asuinalueilla, että he katsoivat monia ihmisoikeuksiaan loukatun.⁴² Amerikan ihmisoikeustoimikunta tutustui tapaukseen, mutta päätti jättää sen tutkimatta. Tämä tapaus nostaa kuitenkin esiin ihmisoikeuksien poliittisen tärkeyden alkuperäiskansoille. Vaikka inuitit eivät voittaneet tapaustaan, he saivat mediatilaa ja äänensä kuuluville valtavissa YK:n ilmastoregiimin kokouksissa kertomalla ”haastavansa Yhdysvallat oikeuteen vastuuttomasta ilmastopolitiikastaan”. Tätä kautta he pystyivät myös välittämään kuvan siitä, mitä ilmastonmuutos inui-

teille merkitsee eli lumen ja jään sulamisen seurauksena ainakin osittaista kulttuurista kuolemaa.⁴³

Toisaalta ihmisoikeustutkimus voisi tuoda esiin enemmän kriittisiä argumentteja ihmisoikeusstrategian valitsemisesta, mikä voisi tarjota alkuperäiskansoille realistisemman kuvan siitä, mitä ihmisoikeuksilta lopulta voi odottaa. Hyvänä esimerkkinä tästä käyköön artikkelissa mainittu Lubicon Lake Band -alkuperäiskansan ihmisoikeusvalitus KP-sopimusta valvovaan ihmisoikeuskomiteaan. Vaikka Lubicon Lake Band -ryhmä ei saanutkaan menettelyllisistä syistä komiteaa tutkimaan Kanadan toimintaa alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeuden loukkauksena, komitea tutki riidan artiklan 27 mukaisena vähemmistön oikeuksien loukkauksena. Komitea katsoi tässä tapauksessa ensimmäistä kertaa alkuperäiskansan kohdalla, että Kanada oli loukannut vähemmistökansan jäsenten oikeutta nauttia kulttuuristaan sallimalla öljyn- ja kaasunporaustoiminnan ryhmän perinteisillä alueilla. Tämä ei ole kuitenkaan merkittävästi auttanut kyseistä alkuperäiskansaa, vaan Kanada sallii edelleen alueella öljyn- ja kaasunporauksen sekä metsänhakkuut.⁴⁴ Sama pätee alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeuteen, jota YK:n julistuksen neuvotteluprosessissa vähin erin sisällöllisesti kavennettiin vuoden 1993 luonnoksesta vuonna 2007 hyväksytyyn YK:n julistukseen. Kansainvälisissä instrumenteissa hyväksytyt normatiiviset ideaalit joutuvat lopulta kohtaamaan kansallisen oikeusjärjestyksen pitkään institutionalisoituneen todellisuuden, jota ei helposti muuteta. Esimerkiksi Pohjoismaisen saamelaisoppimuluonnoksen saamelaisten itsemääräämisoikeuden turvaava artikla 3 joutui Suomessa monien kriittisten kommenttien kohteeksi⁴⁵ ja sen todettiin asiaa tutkineen saamelaisoppimustyöryhmän mukaan olevan muun muassa ristiriidassa Suomen perustuslain kanssa.⁴⁶

Saamentutkimuksen muiden osa-alueiden kannattaisi perehtyä syvällisemmin ihmisoikeuksiin ja ihmisoikeustutkimukseen. Tämä on tärkeää jo sen takia, että saamelaiset ja muut alkuperäiskansat jäsentävät enenevässä määrin todellisuutensa ihmisoikeusajattelun kautta, mutta ehkä enemmän siksi, että pintatason tuntemus ihmisoikeuksista voi viedä väärään suuntaan. Ihmisoikeudet ovat osa kansainvälisen oikeuden kokonaisuutta, mutta ne monesti realisoituvat kansallisen

oikeusjärjestyksen kautta. Tämän takia myös näiden oikeuden eri tapojen tunteminen olisi tärkeää. Tämä ei ole helppo tehtävä. Monesti se tapahtuu parhaiten monitieteisissä projekteissa niin, että oikeustieteilijät tuovat osaamisensa jonkin tietyn aiheen tutkimukseen ja pystyvät avaamaan kompleksisemman ja todemman kuvan siitä, mitä ihmisoikeuksilta voidaan odottaa.⁴⁷

Viitteet

- * Kiitän professori Lauri Hannikaista ja tutkija Leena Heinämäkeä kommentteista, joskin otan luonnollisesti täyden vastuun tekstin sisällöstä.
- 1 Ks. Lauri Hannikainen, Kansainväliset vähemmistöoikeudet uudessa nousussa, Oikeustieteen ylioppilaiden yhdistys Artiklan ry:n juhlakirja, s. 27–56. Pandecta oy, Kitee 1994. Ks. myös Merja Pentikäinen, International Human Rights and the Protection and Promotion of Minority and Indigenous Cultures, teoksessa Arctic Governance (eds. T. Koivurova, T. Joona ja R. Shnorro), s. 150–180. Juridica Lapponica No. 29. Ks. Juridica Lapponican kaikki julkaisut, <http://www.arcticcentre.org/contentparser.asp?deptid=17746> (16.6.2009).
- 2 Suomessa on jo pitkään tutkittu Lapin historiallisia maankäyttöoikeuksia osana prosessia, jonka tarkoituksena on ratifioida Kansainvälisen työjärjestön ILO:n vuoden 1989 alkuperäiskansasopimus (No. 169 Convention concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries, <http://www.ilo.org/ilolex/index.htm> (15.6.2009)). Tässä prosessissa on tehty monia tärkeitä tutkimuksia, jotka on hyvin käyty läpi Tanja Tirrosen (nyk. Joona) kirjassa, Toteutuvatko saamelaisten maa- ja vesioikeudet? ILO:n alkuperäiskansasopimus No. 169 ja Suomi/Norja/Ruotsi. Juridica Lapponica, No. 28, 2002. Viimeisin vaihe tässä prosessissa oli Oikeusministeriön rahoittaman tutkimusryhmän projekti, jossa Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutin (PYVI) tutkija Juha Joona oli vastuussa oikeudellisesta osiosta. Juha Joona, Entisiin Tornion ja Kemin Lapinmaihin kuuluneiden alueiden maa- ja vesioikeuksista, Juridica Lapponica, No. 32. Kaisa Korpjaakko-Labba on väitöskirjassaan tehnyt pioneerityön aiheesta. Saamelaisten oikeusasemasta Ruotsi-Suomessa. Oikeushistoriallinen tutkimus Länsi-Pohjan Lapin maankäyttöoloista ja -oikeuksista ennen 1700-luvun puoliväliä. Sarja A, 3. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki 1989.
- 3 Pioneerityötä näistä aiheista on tehnyt Arktisen keskuksen tutkija Elina Helander, Samiska rättsuppfatningar, Juridica Lapponica, No. 30, 2004. Land and Saami traditional rights. Tom G. Svensson (toim.) On Customary law and the Saami Rights Process in Norway. Senter for samiske studier. Tromsø 1999, s.143–164. Ks. myös yleisteos aiheesta, Peter Ørebech, Fred Bosseimann, Jes Bjarup, David Callies, Martin Chanock ja Hanne Petersen, The Role of Customary Law in Sustainable Development. Cambridge University Press 2005.

- 4 Tämä sopimus hyväksyttiin yhdessä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä koskevan yleissopimuksen kanssa vuonna 1966, ja molemmat tulivat kansainvälisesti voimaan vuonna 1976. Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 8/1976) ja taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 6/1976).
- 5 Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi, SoPs 18/1990.
- 6 Convention No. 169 concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries, <http://www.ilo.org/ilolex/index.htm>. (15.6.2009).
- 7 Ks. julistus, http://www.unhcr.ch/html/menu3/b/d_minori.htm (15.6.2009, Adopted by General Assembly resolution 47/135 of 18 December 1992).
- 8 PYVI on osa Arktista keskusta, joka vuorostaan on osa Lapin yliopistoa, kotisivu, <http://www.arcticcentre.org/?Deptid=10382> (15.6.2009).
- 9 Pohjoisen ympäristö- ja vähemmistöoikeuden instituutin julkaisusarjassa *Juridica Lapponica* julkaistiin monia saamelaisiin ja alkuperäiskansoihin liittyviä ihmisoikeudellisia tutkimuksia. Ks. esimerkiksi N:o 13. 1994. Eyasu Gayim. The UN Draft Declaration on Indigenous Peoples. Assessment of the Draft Prepared by the Working Group on Indigenous Populations; N:o 17. 1998. Economic, Social and Cultural Rights of the Maasai. Editor Frank Horn; N:o 19. 1998. Economic, Social and Cultural Rights of the Sami. Editor Frank Horn; N:o 20. 1999. Economic, Social and Cultural Rights of the Ogoni. Editor Frank Horn; N:o 22. 1999. Sami and Greenlandic Media. Editor Frank Horn.
- 10 *Juridica Lapponica* No. 18, Rovaniemi 1998.
- 11 Ks. esimerkiksi Pekka Aikio ja Martin Scheinin (toim.), *Operationalizing the Right of Indigenous Peoples to Self-Determination*. Turku 2000: Åbo Akademi University Institute for Human Rights. Ks. Åbo Akademin ihmisoikeusinstituutin julkaisuja, <http://web.abo.fi/institut/imr/> (15.6.2009).
- 12 *Juridica Lapponica* numerot 25 ja 26.
- 13 PYVI:n tutkijoista Leena Heinämäki tutkii Arktisten alkuperäiskansojen ympäristöllisiä oikeuksia, Kristiina Saraviita YK:n ihmisoikeusjärjestelyjen roolia alkuperäiskansojen kulttuuriomaisuuden suojelemissa, Violet Ford sitä, miten biodiversiteettisopimuksen artikla 8j, joka takaa alkuperäiskansoille roolin biodiversiteetin suojelemissa. Tanja Joona vertailee, miten ILO sopimuksen maa-oikeusartikloja täytäntöönpannaan pohjoismaissa ja Australiassa. Ks. tarkemmin, <http://www.arcticcentre.org/?Deptid=18032> (16.6.2009).
- 14 Ks. esimerkiksi Martin Scheinin, *What Are Indigenous Peoples?*, s. 3–13, Nazila Ghanea and Alexandra Xanthaki (toim.), *Minorities, Peoples and Self-Determination*. Leiden 2005: Martinus Nijhoff Publishers; *The United Nations International Covenant on Civil and Political Rights: Article 27 and Other Provisions*, s. 23–45, Kristin Henrard ja Robert Dunbar (toim.), *Synergies in Minority Protection: European and International Perspectives*. Cambridge 2008: Cambridge University Press. Juha Karhu, *Saamelaiskulttuurista nauttiminen perusoikeutena, Kansainvälistyvä oikeus*, Kari Hakapää juh-lakirja (toim. Timo Koivurova). Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja C 41. Timo Koivurova ja Leena Heinämäki, *The Participation of Indigenous Peoples in International Norm-making in the Arctic*, Vol. 42, No. 221, April 2006, *Polar Record*, s. 101–109; Timo Koivurova, *From High Hopes to Disillusionment: Indigenous peoples' Struggle to (Re)gain Their Right to Self-Determination*, *International Journal on Minority and Group Rights*, issue 15 (2008) s. 1–26.
- 15 Suomen Akatemian rahoittamia tutkimusprojekteja olivat "International environmental law in the Arctic; with special reference to Arctic indigenous peoples (2003–2007); ja "The capability of international governance systems in the Arctic to contribute to the mitigation of climate change and adjust to its consequences (CIGSAC, 2006–2008)". Ulkoministeriön silloinen ihmisoikeusyksikkö rahoitti 2003–2004 projektin "Human rights of indigenous peoples". Lapin kulttuurirahasto myönsi PYVI:n tutkimusryhmälle Nordenskjöld stipendin tutkimusprojektiin, jossa tutkittiin mm. saamelaisen asemaa meneillään olevassa kaivoslain uudistamisprosessissa. Tuorein PYVI:n projekti on Pohjoismaiden ministerineuvoston rahoittama "The recognition of indigenous property systems within Arctic states – an issue that needs to be examined before the Draft Nordic Sami Convention can move ahead" (2009–2011).
- 16 Ks. Martin Scheinin: Ihmisen ja Kansan oikeudet – kohti Pohjoismaista saamelaisopimusta, *Lakimies* 1/2006 s. 27–41; 'The Right of a People to Enjoy Its Culture: Towards a Nordic Sami Rights Convention', s. 151–168, Francesco Francioni and Martin Scheinin (toim.), *Cultural Human Rights*. Leiden 2008: Martinus Nijhoff Publishers. Timo Koivurova, *Draft for a Nordic Sami Convention*, *European Yearbook of Minority Issues*, 2006/7 s. 103–136; sekä Timo Koivurova, *Draft for a Nordic Sami Convention: Nations Working Together*, *International Community Law Review* 2008 s. 279–293.
- 17 Pohjoismainen saamelaisopimus: suomalais-norjalais-ruotsalais-saamelaisen asiantuntijatyöryhmän luonnos 26.10.2005 (Publication number: H – 2183 F). Oikeusministeriö on julkaissut sen suomeksi, ks. lehdistötiedote, <http://www.om.fi/Etusivu/Ajankohtaista/Uutiset/Uutisarkisto/Uutiset2005/1145624694333> (1.6.2009).
- 18 Teoksen toimittaja on Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnan ympäristöoikeuden professori Kai Kokko.
- 19 Ks. julistuksen (Resolution adopted by the General Assembly [without reference to a Main Committee (A/61/L.67 and Add.1)] 61/295. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples) teksti, http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/DRIPS_en.pdf (15.6.2009).
- 20 Artikla 27 kuuluu: "Niissä valtioissa, joissa on kansallisia, uskonnollisia tai kielellisiä vähemmistöjä, tällaisiin vähemmistöihin kuuluvilta henkilöiltä ei saa kieltää oikeutta yhdessä muiden ryhmänsä jäsenten kanssa nauttia omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään".
- 21 Ks. Mikko Vartiainen, *lisensiaattityö Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekuntaan, Paikallisen väestön oikeudet alueensa luonnonvaroihin Ylä-Lapin luonnonvarakonfliktissa : luonnonvarasuvereniteetti kansainvälisessä oikeudessa*.

- 22 Artikla 14 1989 ILO:n sopimuksessa.
- 23 Vertaa Pohjoismaisen saamelaisopimusluonnoksen artiklaa 34 ja ILO:n vuoden 1989 sopimuksen artiklaa 14.
- 24 Erityisesti ns. Cobon määritelmä on saanut YK:n järjestelmässä puolivirallisen aseman. Ks., UN Doc. E/CN.4/Sub.2/1986/7 and Add. 1–4.
- 25 Kts alaviite 4.
- 26 Tätä näkemystä kaikki valtiot eivät allekirjoita. Valtiosopimusoikeutta koskevalla Wienin yleissopimuksella (SopS 33/1980) on tällä hetkellä 109 jäsentä (15.6.2009) mutta monet pitävät suurinta osaa sen artikloista tapaoikeudellisesti sitovina eli kaikkia maailman valtioita oikeudellisesti sitovina.
- 27 Ibid., artikkelit 31 ja 32 sääntelevät sopimusten tulkintaa: "31 artikla, Yleinen tulkintasääntö, 1. Valtiosopimusta on tulkittava viipittämässä mielessä ja antamalla valtiosopimuksessa käytetyille sanonnoille niille kuuluvassa yhteydessä niiden tavallinen merkitys, sekä valtiosopimuksen tarkoituksen ja päämäärän valossa. 2...3. Yhteyden lisäksi tulee ottaa huomioon: a) jokainen myöhempi osapuolten välillä tehty sopimus, joka koskee valtiosopimuksen tulkintaa tai sen määräysten soveltamista; b) jokainen myöhempi valtiosopimusta sovellettaessa noudatettu käytäntö, joka osoittaa osapuolten välisen yhteisymmärryksen valtiosopimuksen tulkinnasta; c) kaikki osapuolten välisissä suhteissa sovellettavissa olevan kansainvälisen oikeuden asiaanvaikuttavat säännöt. 4. Valtiosopimuksessa käytetyille sanonnalle on annettava erityinen merkitys, jos on osoitettavissa, että osapuolet ovat sitä tarkoittaneet. 32 artikla, Täydentäviä tulkintakeinoja, Täydentäviä tulkintakeinoja, erityisesti valtiosopimuksen valmistelutöitä ja valtiosopimusta tehtäessä vallinneita olosuhteita, voidaan käyttää apuna pyrittäessä vahvistamaan se merkitys, johon 31 artiklaa soveltamalla on päädytty tai määrittelemään merkitys, kun 31 artiklan mukainen tulkinta: a) jättää merkityksen epäselväksi tai hämäräksi; tai b) johtaa tulokseen, joka on selvästi mahdoton tai kohtuuton.
- 28 Artikla 28 KP -sopimuksessa kuuluu: "1. On perustettava ihmisoikeuskomitea (jota kutsutaan jäljempänä "komiteaksi"). Siihen kuuluu kahdeksantoista jäsentä ja se suorittaa jäljempänä mainittuja tehtäviä. 2. Komitea muodostetaan tämän yleissopimuksen sopimusvaltioiden kansalaisista, joiden siveellinen taso on korkea ja joilla on tunnustettu pätevyys ihmisoikeuksien alalla. On kiinnitettävä huomiota siihen, että joillakin komitean työhön osallistuvilla on oikeudellista kokemusta. 3. Komitean jäsenet valitaan ja he toimivat henkilökohtaisessa ominaisuudessaan."
- 29 Ks. yleiskommentin seuraavat kappaleet: "6.1. Although article 27 is expressed in negative terms, that article, nevertheless, does recognize the existence of a "right" and requires that it shall not be denied. Consequently, a State party is under an obligation to ensure that the existence and the exercise of this right are protected against their denial or violation. Positive measures of protection are, therefore, required not only against the acts of the State party itself, whether through its legislative, judicial or administrative authorities, but also against the acts of other persons within the State party. (korostus TK). 6.2. Although the rights protected under article 27 are individual rights, they depend in turn on the ability of the minority group to maintain its culture, language or religion. Accordingly, posi-

tive measures by States may also be necessary to protect the identity of a minority and the rights of its members to enjoy and develop their culture and language and to practise their religion, in community with the other members of the group. In this connection, it has to be observed that such positive measures must respect the provisions of articles 2.1 and 26 of the Covenant both as regards the treatment between different minorities and the treatment between the persons belonging to them and the remaining part of the population. However, as long as those measures are aimed at correcting conditions which prevent or impair the enjoyment of the rights guaranteed under article 27, they may constitute a legitimate differentiation under the Covenant, provided that they are based on reasonable and objective criteria." Ks. ihmisoikeuskomitean yleinen tulkintasuositus No. 23, [http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/fb7fb12c2fb8bb21c12563ed004df111?Opendocument](http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/fb7fb12c2fb8bb21c12563ed004df111?Opendocument) (15.6.2009).

- 30 Ibid., Ks. yleiskommentin seuraavat kappaleet: "3.2. The enjoyment of the rights to which article 27 relates does not prejudice the sovereignty and territorial integrity of a State party. At the same time, one or other aspect of the rights of individuals protected under that article – for example, to enjoy a particular culture – may consist in a way of life which is closely associated with territory and use of its resources [alaviite poistettu] This may particularly be true of members of indigenous communities constituting a minority...7. With regard to the exercise of the cultural rights protected under article 27, the Committee observes that culture manifests itself in many forms, including a particular way of life associated with the use of land resources, especially in the case of indigenous peoples. That right may include such traditional activities as fishing or hunting and the right to live in reserves protected by law [alaviite poistettu] The enjoyment of those rights may require positive legal measures of protection and measures to ensure the effective participation of members of minority communities in decisions which affect them."
- 31 Lubicon Lake Band -tapauksessa intiaaniryhmä väitti Kanadan sallineen öljyn ja kaasunporauksen, jotka ryhmän mukaan rikkoivat sen artiklassa 1 taattua itsemääräämisoikeutta perinteisten alueidensa suhteen. Komitea ei kuitenkaan voinut tutkia tapausta artiklan 1 perusteella, koska vallinnainen pöytäkirja antaa valitusoikeuden vain yksilöille. Artikla 1 valinnaisesta pöytäkirjasta rajaa valittajat yksilöihin, ei ryhmiin: "Yleissopimuksen sopimusvaltio, josta tulee tämän pöytäkirjan osapuoli, tunnustaa komitean pätevyyden ottaa vastaan ja käsitellä ilmoituksia tuomiovaltansa piiriin kuuluvilta yksityisiltä henkilöiltä, jotka väittävät joutuneensa tuon valtion taholta tapahtuneen johonkin yleissopimuksessa ilmaistuun oikeuteen kohdistuneen loukkauksen uhriksi...". Komitea kuitenkin tutki jutun lopulta artiklan 27 perustalta, ja katsoi, että Kanada on loukannut valittajien oikeuksia. Lubicon Lake Band v. Canada, Communication No. 167/1984 (26 March 1990), U.N. Doc. Supp. No. 40 (A/45/40) at 1 (1990). <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/session45/167-1984.htm> (15.6.2009).
- 32 Komitea katsoi, että koska Norjan hallitus ja parlamentti olivat käsitelleet saamelaisten tilannetta itsemääräämisoikeuden kautta, niin valtion tuli raportoida saamelaisten tilanteesta artiklan 1 kautta, kappale 17, UN Human

- Rights Committee (HRC), UN Human Rights Committee: Concluding Observations: Norway, 26 October 1999, CCPR/C/79/Add.112, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b0180.html><http://www.unhcr.org/refworld/country,,HRC,,NOR,4562d8b62,3ae6b0180,0.html> (15.6.2009).
- 33 Kappaleessa 7 komitea toteaa, että: "The Committee, while taking note of the concept of self-determination as applied by Canada to the aboriginal peoples, regrets that no explanation was given by the delegation concerning the elements that make up that concept, and urges the State party to report adequately on implementation of article 1 of the Covenant in its next periodic report." Concluding observations of the Human Rights Committee : Canada. 07/04/99. CCPR/C/79/Add.105. (Concluding Observations/Comments).
- 34 Ks. kappale 19. UN Human Rights Committee (HRC), UN Human Rights Committee: Concluding Observations: Mexico, 27 July 1999, CCPR/C/79/Add.109, <http://www.unhcr.org/refworld/docid/3ae6b00914.html> (15.6.2009).
- 35 Ks. kappale 9.2., Mahuika et al. v. New Zealand, 27 October 2000, HRC, No. 547/1993, CCPR/C/70/D/547/1993, <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/547-1993.html> (15.6.2009).
- 36 Ensimmäinen kappale osiossa "3. Principal subjects of concern and recommendations" komitea toteaa, että: "With respect to article 1 of the Covenant, the Committee takes note of the explanation given by the delegation that rather than the term "self-determination", the Government of the State party prefers terms such as "self-management" and "self-empowerment" to express domestically the principle of indigenous peoples' exercising meaningful control over their affairs. The Committee is concerned that sufficient action has not been taken in that regard." Concluding observations of the Human Rights Committee : Australia. 24/07/2000. A/55/40, paras.498-528. (Concluding Observations/Comments), [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/A.55.40,paras.498-528.En?OpenDocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/A.55.40,paras.498-528.En?OpenDocument) (15.6.2009).
- 37 Ks. lisäksi seuraavat huomiot: Tanska (CCPR/CO/70/DNK (2000)); Ruotsi (CCPR/CO/74/SWE (2002)); Suomi (CCPR/CO/82/FIN (2004)); USA (CCPR/C/USA/Q/3/CRP.4 (2006)); Ruotsi (CCPR/C/SWE/CO/6, 2 April 2009 ADVANCE UNEDITED VERSION);
- 38 Ks. Martin Scheinin, The Right to Self-Determination Under the Covenant on Civil and Political Rights, Operationalizing the Right of Indigenous Peoples to Self-Determination (Pekka Aikio ja Martin Scheinin toim.), s. 179-199. Institute for Human Rights, Åbo Akademi University Turku Åbo 2000.
- 39 Sopimusluonnoksen artikla 3 on seuraavanlainen: "Saamelaisilla on kansana itsemääräämisoikeus kansainvälisen oikeuden sääntöjen ja tämän sopimuksen määräysten mukaisesti. Niin pitkälle kuin näistä säännöistä ja määräyksistä seuraa, saamelaisilla on oikeus itse päättää taloudellisista, sosiaalisesta ja kulttuurisesta kehityksestään ja omia tarkoituksiaan varten itse määrätä luonnonvaroistaan."
- 40 Ks. The Impact of Human Rights Law on General International Law (Kamminga Menno T. ja Scheinin Martin toim.), Oxford University Press 2009.
- 41 Ks. Davis Megan, Indigenous Struggles in Standard-Setting: the United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples, Melbourne Journal of International Law, Vol. 9, No. 2, 2008, [http://www.mjil.law.unimelb.edu.au/issues/archive/2008\(2\)/07Davis.pdf](http://www.mjil.law.unimelb.edu.au/issues/archive/2008(2)/07Davis.pdf) (15.6.2009).
- 42 Ks. Leena Heinämäki ja Timo Koivurova, Voidaanko ilmastomuutosta hidastaa oikeusteitse? Pohdintoja inuittien ihmisoikeusvalituksesta Amerikan ihmisoikeustoimikuntaan, Kari Hakapää. Kansainvälistyvä oikeus, Kari Hakapään juhla-kirja (toimittaja Timo Koivurova), s. 39-56. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja C 41, Rovaniemi 2005.
- 43 Ks. Timo Koivurova, International Legal Avenues to Address the Plight of Victims of Climate Change: Problems and Prospects, Journal of Environmental Law and Litigation, Vol. 22 (2), 2007, s. 267-299.
- 44 Ihmisoikeuskomitea otti asian esiin huomioissaan Kanadan määräaikaistaporttiin vuonna 2006. Concluding observations on Canada, kohta 9, (CCPR/C/CAN/CO/5, 20 April 2006).
- 45 Ks. Timo Koivurova, Alkuperäiskansojen itsemääräämisoikeus kansainvälisessä oikeudessa, julkaisussa Oikeus kansainvälisessä maailmassa (Ilkka Savariidan juhla-kirja, toimittajat M. Aarto ja M. Vartiainen), s. 249-269. Edita Helsinki 2008.
- 46 Luonnos pohjoismaiseksi saamelaisoppimukseksi Arvio sopimusluonnoksen suhteesta Suomen perustuslakiin ja muuhun kansalliseen lainsäädäntöön sekä Suomea sitoviin kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin, Oikeusministeriö, TYÖRYHMÄMIETINTÖ 2009:18 (30.11.2009). Ks. sivut 16-18. Sivulla 17-18 on seuraava: "Sopimusluonnoksen 2 artiklassa saamelaiset on määriteltä alkuperäiskansaksi. Luonnoksen 3 artiklassa saamelaisten itsemääräämisoikeuden laajuus on kuitenkin määriteltä alkuperäiskansa-käsitettä laajemman kansakäsitteen kautta. Tähän nähden ehdotus 3 artiklaksi ei yhtäältä seuraa 2 artiklassa todettua saamelaisten alkuperäiskansa-asetmaa ja toisaalta on soveltamisalaltaan alkuperäiskansojen oikeuksia koskevaa ja YK:n puitteissa yleisesti hyväksyttyä alkuperäiskansajulistusta laajempi. Laajan soveltamisalansa vuoksi artikla on ristiriidassa myös Suomen perustuslain kanssa ja menee pitemmälle kuin ne kansainväliset velvoitteet, joihin Suomi on alkuperäiskansa-asioissa sitoutunut. Artiklassa ei ole käsiteltä sopimusluonnoksen suhdetta muuhun itsehallintoon kuten kunnalliseen itsehallintoon." Ks. myös Saamelaiskäräjien edustajan lopulausunto oikeusministeriön 8.1.2009 asettaman työryhmän mietintöön 20.10.2009 s. 98-105, erityisesti s. 99-101, http://www.om.fi/Satellite?blobtable=MungoBlobs&blobcol=urldata&SSURLapptype=BlobServer&SSURLcontainer=Default&SSURLsession=false&blobkey=id&blobheadervalue1=inlin e; filename=OMTR2009_18_arviomietinto_110_sivua.pdf&SSURLcontext=SatelliteServer&blobwhere=1243795057110&blobheadername1=Content-Disposition&ssbinary=true&blobheader=application/pdf (1.12.2009).
- 47 Hyvä esimerkki tällaisesta projektista oli tutkimusprofessori Monica Tennbergin johtama Suomen Akatemian rahoittama tutkimusprojekti "Indigenous Peoples as International Political Actors: Indigenousness and Construction of Political Agency", jossa oikeustieteilijät pystyivät hyvin tuomaan esiin ihmisoikeuksien näkökulman. Ks. projektin kotisivut, <http://www.arcticcentre.org/?deptid=23763> (16.6.2009).